

jedan Kristov milosni dar. Ako vjerujemo u milosni dar đakonata, onda taj dar ne smijemo zakopati« (Kirchenz. für das B. Hild. 1963, 43, 1).

Posebno je značajno ono što je rekao biskup Kemerer u ime 20 argentinskih biskupa: »Obnova đakonata je danas naša velika nada! Molimo, nemojte nam oduzeti tu nadu! Eto nam se otvaraju vrata. Ako neki neće da na ta vrata uniđu, mi ih nećemo siliti. Ali molimo, nemojte nam zatvarati vrata jer mi želimo na njih ući. Dozvolite nam da uđemo!« (Ruhrwort 1963, 43, 2).

Što će koncil konačno odlučiti još neznamo. Konsultativno glasanje o đakonatu nagoviješta da će đakonat doista biti obnovljen. Kod tog konsultativnog glasanja, 30. listopada 1963, bilo je za obnovu đakonata 1588 glasova, a 525 protiv.

Da li je kod nas danas takova situacija da bismo trebali ozbiljno pomišljati na obnovu samostalnih đakona? Veliki broj naših biskupa misli da nije. Sasvim je drugo pitanje da li će takova situacija doći do 10, 20 ili 30 godina.

Mnoge funkcije đakonskog reda su zanemarene. Sakrament đakonskog reda pao je u zaborav.

Na službu đakonskog reda treba skrenuti pažnju! Sakrament đakonskog reda može se obnoviti!

Ima mnogo poteškoća koje stoje na putu toj obnovi. To je doista veliki rizik jer nije uvijek lako izmjeriti što se može prikladno provesti a što ne. Ali ništa manje poteškoće i rizik nisu za biskupsku i svećeničku službu. Ako biskupi i svećenici nisu bili uvijek onakvi kakvi bi trebali biti, to nije nikakav dokaz da ne treba biskupska i svećenička služba. Jednako tako ako đakoni nisu bili uvijek uzorni, to nije nikakav dokaz da nam đakoni ne trebaju.

Dr O. JURE RADIĆ

»PRIVATNA« MAŠA

T. 269 novih rubrik veli: »Sv. mašna daritev, ki se opravi po cerkvenih predpisih, je dejanje javnega bogočastja. Izvršujeta ga Kristus in njegova Cerkev. V bodoče naj se ne uporablja več terminus »privatna« maša.

Ta nova rubrika je zaključek teologije, ki je v naši dobi razbistrila pojme in uči, da je vsaka maša javno bogočastje in tudi ona, ki jo opravi duhovnik brez ljudstva s samim strežnikom. Vsaka maša je namreč daritev Kristusova in njegovega skrivnostnega telesa. Ob tej novi rubriki je zanimivo pogledati: 1. kakšen je bil prvotni mašni obred? 2. kdaj in kako je nastala privatna maša? 3. kako se privatna maša razvija v dobi liturgične obnove?

1. KAKŠEN JE BIL PRVOTNI MAŠNI OBRED? Zasluga liturgične zgodovine je, če danes poznamo prvotni mašni obred. Zgodovina liturgije je teološka stroka novejšega izvora. Šele v dobi sv. Pija X., leta 1908, je bil pri Sv. obredni kongregaciji ustanovljen odsek za zgodovino liturgije. Stroka je pomožna veda liturgike. Odkrila je mnoge reči, ki so nanje pozabili v dobi po tridentinskem koncilu, ko je liturgija nastopila stanje statičnosti in okamenelosti.

Zgodovina liturgije nam pove, da so mašo v apostolski dobi imenovali »lomljenje kruha«, v prvih stoletjih pa »evharistija«. Maša je tedaj imela iste prvine, kot jih ima maša naših dni: pripravo darov, spremenjenje — daritev toda brez povdigovanja — edino povzdigovanje je bilo ob koncu evharistične molitve pri doxologia maior, — in daritveni obed. Z njo je bil združen tudi pouk: branje svetopisemskih perikop in homilija. Začela pa se je evharistija s slovesnim vhomom klera v cerkev. Ogradje evharistične liturgije je torej ostalo v vseh časih nespremenjeno, spreminjal se je samo njen obred.

Evharistično liturgijo so mnogo stoletij opravljali samo na prvi dan tedna, na Gospodov dan. Dies Domini je bil tudi dies eucharisticus. Gospodov dan je bil za kristjana spomin na Gospoda Jezusa, na njegovo trpljenje in smrt, na njegovo vstajenje in poveličanje, na njegovo odrešilno delo, upanje na njegov drugi prihod. Na vse to je kristjane spominjala in jim vlivala upanje evharistija.

Dnevi med tednom so bili tedaj brez evharistične liturgije, bili so aliturgični dnevi. Vzhodna Cerkev ima še vedno več takih aliturgičnih dni, dočim je pri nas na zapadu aliturgični dan samo velika sobota, spomin na Gospodov počitek v grobu.

Vsako nedeljo so v vsaki cerkveni občini imeli samo eno evharistijo. V tem smislu daje navodila že sv. Ignacij Ant. v svojih pismih, ki jih je pisal na poti v mučeništvo, sv. Avguštin pa pravi: »Če imamo eno vero, zakaj naj bi imeli več oltarjev?«

(De catech. rud.). En škof, en oltar, ena daritev — to je bilo v oni dobi znamenje edinosti med udi ene in iste cerkvene občine; evharistija pa je bila vez edinosti tudi med različnimi cerkvami, zato so predstojniki različnih cerkva v dokaz edinosti eden drugemu pošiljali koščke posvečenega kruha. Vendar se že v dobi sv. Leona Vel. (440—461) pojavlja misel, da naj bi bilo ob nedeljah več evharistij, da bi tako bila vsem vernikom dana možnost biti pri sv. daritvi.

Evharistijo je opravil škof ali duhovnik sredi svojega občestva ob navzočnosti vseh cerkvenih stanov: diakonov, subdiakonov, lektorjev, akolitov, shole, devic, vdov in vsega Božjega ljudstva. Škof je liturgijo vodil, ostali pa so v njej sodelovali kot akterji v drami, kjer ima vsak svojo vlogo. Ljudstvo je posegalo v liturgijo z aklamacijami, petjem, zlasti pa z darovanjskim in obhajilnim sprevodom. Nihče od navzočih ni bil pasiven, nemih gledavcev tedaj ni bilo. Evharistija je imela občestveni značaj, bila je javno bogočastje, *cultus divinus publicus*.

Liturgični jezik je bil v Rimu grški občevalni jezik, dokler ga ni v 4. stoletju zamenjala vulgarna latinščina. V oni dobi je bilo samo po sebi umljivo, da bodi liturgični jezik ljudstvu umljiv. Ko se je pa latinščina razvila v več narodnih jezikov, ki so se med seboj razlikovali, je cerkvena latinščina postala mrtev in ostala še nadalje liturgični jezik. Sprejeli so ga narodi, ki so krščanstvo sprejeli iz Rima.

Zgodovina liturgije nam torej pove, da se je evharistija skozi mnogo stoletij opravljala v živem jeziku naroda. Živ narodni jezik v liturgiji je bila sama po sebi umljiva zahteva, ker je bila evharistija občestveno dejanje, ki je zahtevalo aktivno sodelovanje vseh navzočih. Evharistija tudi ni poznala tihe molitve, vse molitve je liturg opravil s povzdignjenim glasom. »Kako naj pristane s svojim Amen na liturgove molitve, če pa vernik njegovega jezika ne razume in ne sliši?« v svojih katehezah vzklika sv. Avguštin.

Liturgično petje je bilo tedaj koralno in strogo enoglasno.

Tudi kulturni prostor je bil prilagojen potrebam evharistije. Bila je to starokrščanska bazilika z enim samim oltarjem na sredi. Oltar je imel obliko mize, bil je brez tabernaklja, brez nastavka, brez kipov iz slik, niti križa in svečnikov niso nanj postavljali. Liturg je stal pred mizo z obrazom obrnjen k ljudstvu. Verniki so stali okrog oltarja, *circumstantes* jih še danes naziva kanon. Stoja je bila telesna drža, s katero so verniki

simbolično izražali odrešenje, ki so se ga po evharistiji udeleževali.

Liturgični zgodovinarji so mnenja, da je Gospodovo naročilo o evharistiji Cerkev opremila z elementi, ki so last vseh narodov, Judov in poganov.

2. KDAJ IN KAKO JE NASTALA PRIVATNA MAŠA?

Evharistija je ohranila svoje ime nekako do časov Leona Vel., v njegovih dneh pa se zanjo že rabi terminus »missa«, ki ima v njem svoje korenine tudi naša maša. Z novim imenom se je v evharistični liturgiji polagoma začelo spreminjati tudi marsikaj drugega. V karolinški dobi okrog leta 800 je od nekdanjih evharističnih obredov ostalo bore malo.

Verniki se niso več udeleževali darovanjskega sprevoda. Namesto darov v naravi so dajali darove v denarju. Radi tega so pozabili, da so njihovi darovi v zvezi z obhajilom: morali bi jih dobiti nazaj pri obhajilu, posvečene. Posledica tega je bilo opuščanje obhajila zlasti, ker so za prejem obhajila zahtevali vredno pripravo. Verniki so se zelo redko obhajali, mnogi pa so obhajilo popolnoma opustili. V teh razmerah je Cerkev na 4. lateranskem zboru 1.1215 dala zapoved o obhajilu vsaj enkrat na leto in sicer za veliko noč.

Namesto starih običajev so v mašo uvajali nove pobožne navade.

Zelo zveličaven naj bi bil pogled na sv. evharistijo. Zato so po posvečenju uvedli povzdigovanje evharističnih podob. Tako je sv. daritev dobila dvojno povzdigovanje: prvo ob koncu evharistične molitve v počesčenje presv. Trojice in drugo po posvetitvi v počesčenje evharističnega Kristusa. Dočim liturgični teksti prvo počesčenje izražajo, ne izražajo drugega razen v liturgični akciji pokleka pri povzdigovanju. Vsekakor je prvotnejše povzdigovanje ob koncu evharistične molitve. Z njim evharistični Kristus s svojim skrivnostnim telesom časti presv. Trojico. Na to niso vedno dovolj pazili. Nastala je zato nekoliko čudna praksa, ki ni popolnoma v skladu s teologijo presv. daritve: posvečamo večjo pozornost in dajemo večji poudarek povzdigovanju po posvečenju, dočim popolnoma prezremo povzdigovanje ob koncu evharistične molitve. In vendar je v tem slednjem vsa teža evharistične daritve, njen cilj in namen.

Vzporedno s to prakso so uvajali med mašo premissljevanje Jezusovega trpljenja. Tudi to je v redu, saj se v sv. maši obnavlja Jezusova daritev na križu. Toda sv. maša je več kot samo spomin na kalvarijsko daritev, sv. maša je tudi spomin na Gospodovo vstajenje in poveličanje, če jo gledamo v njen celoti z očmi nekdanje evharistije.

V teh novih navadah ni nič krivega, nič zmotnega. V njih se opaža samo razvoj nauka. Navada je koristna, ako se podaja skladno z vsemi resnicami, a utegne postati zmotna, ako se enostransko podaja in poudarja.

Pravo revolucijo pa je evharistična liturgija doživela v karolinški dobi, okrog l. 800. V oni dobi se je v zapadni Cerkvi razvilo menišstvo, zrasli so mnogi samostani z mnogimi menihi-duhovniki. Ustanovljene so že bile mnoge velike župnije s številnim klerom. Teologija je razvila nauk o sadovih sv. maše, ki jih iz nje zajemajo živi in mrtvi. Številni menihi in duhovniki z verniki so se želeli udeleževati sadov sv. maše in jih pridobiti tudi za svoje rajne. Naraščala je želja po sv. maši. Nastale so mašne ustanove. Množili so se duhovniki »altaristi« in »manemissarii«, ki niso imeli druge naloge nego da so maševali. Začeli so maševati tudi v delavnike, tudi večkrat na dan, seveda brez asistence, brez vernikov. Nastala je tako »privatna« maša, imenovali so jo tudi »missa specialis seu peculiaris«.

To je bil v liturgiji velik preobrat, ki je tudi sicer prinesel mnoge in temeljite spremembe.

Duhovnik je opravil vse molitve sam, tudi one, ki so bile v nekdanji evharistiji vloga njegove asistence in ljudstva. Tako je duhovnik sam bral svetopisemske perikope, ker ni bilo diakona in subdiakona, ki bi jih brala, in ker ni bilo ljudstva, ki bi jo poslušalo, je odpadla tudi homilija. Sam je duhovnik molil *ordinarium misae*, ki ga je nekoč pelo ljudstvo, sam je recitiral 4 mašne speve, ker ni bilo shole, ki bi jih pela. Naši predniki so taki maši rekli »tiha« ali »brana« maša. V tej dobi je nastal misal, ki v eni knjigi združuje ves mašni formular, dočim je bil prej porazdeljen na več liturgičnih knjig.

Novost je zrevolucionirala tudi cerkveno arhitekturo. Duhovniki niso mogli vsi maševati pri edinem oltarju, ki je bil nameščen v crkvi, postavljati so začeli poleg glavnega tudi stranske oltarje ob cerkvenih stenah in stebrih. Po mnogih cerkvah je bil oltar pri oltarju, v nekaterih večjih jih je bilo tudi 40 in več. Naravno je bilo, če pri teh oltarjih duhovnik ni

bil več obrnjen k ljudstvu z obrazom ampak s hrbtom, in se je moral obrniti, če naj je ljudstvo pozdravil. Isto časno je maševalo več duhovnikov in da z glasno molitvijo niso motili drug drugega, so začeli moliti tiho. Tiho so molili tudi veliko evharistično molitev, ki so jo za časa evharistije molili glasno.

Privatni maši so polagoma dodali pristopne molitve, ki so bile prej privatna molitev duhovnika, ko se je pripravljaj na mašo. Namesto darovanjskega sprevoda in molitve vernikov so privatni maši dodali »mali kanon«. Privatno mašo je duhovnik spet zaključil s privatno molitvijo, z recitacijo prologa Janezovega evangelija, še preden se je umaknil v zakristijo.

Dočim so bili doslej liturg in verniki povezani v eno občestvo, se je v dobi privatne maše liturg od vernikov oddaljil. V tej dobi se glavni oltar pomakne v ospredje svetišča, v prezbitarij, in tega ločijo od ladje s pregrajo, ki ji sicer dajo lepo ime obhajilne mize, ki pa naj razdaljo med verniki in ljudstvom še bolj podrčta in poglobi.

Privatnim mašam so se spočetka mnogi upirali, vendar odpor je bil kmalu premagan. Privatne maše so po številu presegle slovesne. Obred privatnih maš je celo vplival na obred slovesnih in poslej so se tudi slovesne maše opravljale po načinu privatnih, ko celebrant sam recitira vse mašne dele.

Razume se, da so se v opravljanju privatnih maš ugnezdile zlorabe zlasti glede miloščine, ki so jo verniki dajali zanje in glede števila, kolikokrat naj duhovnik dnevno mašuje. Zlorabe so bile ponekod velike, da so reformatorji 16. stoletja privatne maše imenovali »zakotne« in so jih na poseben način napadali.

Pričakovali so, da bo tridentinski koncil privatno mašo prepovedal, prepovedal pa je samo zlorabe in privatna maša je tridentinski zbor preživela za celih 400 let. L. 1588 je bila ustanovljena Sv. obredna kongregacija. Ta je privatno mašo zaščitila z rubrikami, ki so dobile moralno-pravni značaj. Vsaka obnova privatne maše je bila poslej izključena in zabranjena. Tudi baročna doba privatne maše ni popravljala. Zdi se, da jo je v njenem značaju še bolj potrdila. Dopuščala je, da se je maša kot nekakšna funkcija opravljala coram exposito, ob bogato okrašenem oltarju, ob baročni polifoniji, dočim daritvi sami ni posvečala nobene pozornosti. Doba razsvetljenstva je čutila, da z mašo ni nekaj v redu in je začela z reformo, toda ob velikem pohujšanju vernikov, ker srca še niso bila zadostno pripravljena in reformatorji niso bili pri-

stojni. Tudi sicer verna romantika ni imela poguma za reformo, obrnila pa je svojo pozornost k studiju zgodovine in tako posredno tudi k studiju liturgične zgodovine. Potreben je bil svetnik na papeškem prestolu, sv. Pij X., da je sprožil sile, ki naj bi evharistijo očistile prahu stoletij. Potreben je bil končno naš čas, ki išče opor, na katere naj nasloni svoje življenje, ki vsak dan bolj postaja negotovo kljub velikanskemu materialnemu napredku, ki človeka v njegovem obstoju ogroža, kakor še nikoli nobena reč. Verem človek sluti, da bo oporo našel v evharistični liturgiji, zato njej posveča vso svojo pozornost.

3, KAKO SE PRIVATNA MAŠA RAZVIJA V DOBI LITURGIČNE OBNOVE?

Rubrika, ki jo navajamo na začetku članka, veli, da je sv. mašna daritev, ki se opravi po cerkvenih predpisih, dejanje javnega bogočastja, ki ga izvršuje Kristus in njegova Cerkev; veli tudi, naj se terminus »privatna« maša neha uporabljati. Vsa sodobna liturgična obnova teži za tem, da se evharistični daritvi vrne njen javni značaj, ki ga je že nekoč imela, s tem pa tudi poudari njeno osrednje mesto v sv. bogoslužju.

Kaj se je v ta namen storilo doslej?

V drugem delu članka smo videli, da je bil ob koncu 8. stoletja v sv. bogoslužje uveden poseben tip »privatne« maše, t. j. maše, ki jo je duhovnik s strežnikom opravil sam brez asistence in brez ljudstva. Duhovnik je prevzel vloge akterjev, ki so nekoč nastopali v evharistiji. Ta tip maše, čeprav so mu spočetka nasprotovali, se je uveljavil in v teku časa celo izpodrinil nekdanjo evharistijo. Evharistija je dobila svoj nadomestek v slovesni maši, toda tudi v tej celebrant, nekoč in tudi danes, moli in bere vse mašne dele, ne samo svoje ampak tudi ostalih akterjev. Še vedno lahko govorimo o tipu »privatne« maše, čeprav vemo, da je vsaka maša dejanje javnega bogočastja, ki ga izvršuje Kristus in njegova Cerkev.

Zelo moramo biti hvaležni, da smo v razvoju liturgije dobili vsakdanjo mašo. Tudi v taki maši, čeprav se opravi v tihoti brez vseh slovesnosti, se daje Bogu čast in slava, tudi v taki maši duhovnik krepi svojo dušo, da vztraja v svojih odpovedih in žrtvah in se izčrpava v delu za Božje kraljestvo, tudi v takih mašah se hrani pobožnost naših vernikov in se z njimi pomaga našim rajnim.

Vendar pred očmi moramo imeti nedeljsko farno mašo, ki se je udeležuje farno občestvo. Pri tej maši je treba, da svojo vlogo spet sprejmejo in vršijo vsi akterji, kolikor jih sv. daritev zahteva in se jih da dobiti. Če v vsakem cerkvenem občestvu niso na razpolago vsi cerkveni stanovi, je vendar pri maši navzoča, vsaj deloma, plebs sancta, schola cantorum, ministrantes, in morda tudi kak lektor. Vsak od njih naj sprejme svojo vlogo, po cerkvenih predpisih seveda, da bo tudi na zunaj vidno, da sv. mašna daritev ni kako privatno opravilo duhovnika, pač pa skupno javno opravilo vseh navzočih vernikov.

Začetnik liturgične obnove sv. Pij X. je dovodil, da se je misal začel prevajati na žive narodne jezike in je naročil, naj se v narodni jezik prevedeni misal širi med krščanske vernike. S tem je nameraval doseči dvoje: najprej da se ob misalu verniki pouče o ustroju sv. mašne daritve in potem, da vsak vernik sprejme in opravi vlogo, ki mu jo v sv. drami misal nakazuje. Zato se njemu pripisujejo besede: verniki naj molijo mašo in ne pri maši. S tem v zvezi je točka 12 Instrukcije Sv. Obredne kongregacije o sv. glazbi in sv. liturgiji, ki ne dopušča, da bi se liturgična akcija (sv. maša) mešala z ljudsko pobožnostjo, kakor je bil to primer v dobi, ko so med mašo uvajali premišljevanje Gospodnovega trpljenja po sv. rožnem vencu ali podobnih molitvah. Pri skupni nedeljski maši naj bi vsak akter vršil svojo vlogo: duhovnik svojo, prav tako pa tudi njegova asistenca, schola cantorum itd., vsak svojo, kakor jo slehernemu nakazuje misal.

Zdi se, da se v tej smeri razvija liturgična obnova. Rubrike sv. tedna namreč vele, naj celebrant posluša berila, ki jih lektor bere ali poje. Upamo, da je to samo začetek tega, kar liturgična obnova v bodočnosti namerava doseči, da namreč v drami evharistične daritve porazdeli vloge, ki jih vsakemu akterju nakazuje misal. Na potu do tega cilja bo liturgična obnova seveda morala premagati še mnogo ovir in težav, ki so s tem v zvezi, zlasti pa se bo morala odločiti za dvojezičnost liturgije. Logično bi bilo, da bi se vsi mašni deli, ki so vloga ljudstva ali so ljudstvu namenjeni, opravili v živem narodnem jeziku.

Sv. Pij X. je vernike poklical tudi k vsakdanjemu ali pogostnemu sv. obhajilu, ker pač s sv. obhajilom najbolj pokažejo, da se sv. daritve dejavno udeležujejo. Na vsakdanje obhajilo pri naših vernikih ni misliti razen pri redkih izjemah

pobožnih duš, ki se včasih tudi dobe po naših duhovnijah. Naša dušno pastirska skrb pa mora biti, da pri vernikih dosežemo nedeljsko sv. obhajilo. Cilj je v naših razmerah nedosegljiv, a vendar je postavljen, če govorimo o liturgični obnovi in ne predstavlja neke irealnosti. Liturgična obnova sama je že dala v tem oziru razne napotke in olajšave. Iz tega razloga so dovoljene večerne maše, evharistični post je skrajšan na minimum, navzočnost pri sv. maši je že zadostna priprava na sv. obhajilo, ako sicer ni ovire smrtnega greha. Naši verniki pri maši po večini radi dajo miloščino. Poučimo jih, da je ta miloščina po zgodovinski strani v tesni vezi s sv. obhajilom. Kdor da, ima pravico, da prejme. Dam — daj, neka izmenjava je tudi pri sv. maši. Dam materialni kruh, ki prihaja iz zemlje, da dobim Božji kruh, ki prihaja iz nebes, Jezusa Kristusa, ki samega sebe imenuje kruh, ki prihaja iz nebes in daje svetu življenje.

Ako svojih vernikov ne bomo mogli pridobiti za pogosto sv. obhajilo, bo liturgična obnova šla mimo nas brez obetajočih sadov duhovne obnove naših vernikov. Naše nedeljske maše pa prej in slej ne bodo imele videza, da so skupno opravilo Kristusa in njegovih skrivnostnih udov.

Liturgična obnova ima že mnoge uspehe. Ti so: nedeljska homilija se vrši med mašo, vedno bolj redki so primeri, ko se obhajilo deli izven maše, maše coram exposito so skoroda odpravljene povsod, uvedene so ljudske zborne maše, pevci spremljajo mašo po cerkvenih predpisih, med mašo se ustvarja tišina, ki jo verniki izrabijo za svojo osebno molitev, cerkvena arhitektura pri gradnji cerkva oltarju spet daje osrednje mesto, tudi stare cerkve se ponekod adaptirajo v tem smislu itd. Toda to so večinoma le zunanji uspehi. Manj je notranjih uspehov. Zunanja liturgična obnova je napravila nepričakovane korake, na žalost dušno pastirski dosežki ne korakajo vzporedno z njo. Tolaži nas misel, da je dekadenca liturgije trajala stoletja, mnogo časa bo zahtevala tudi njena restavracija. Desetletja bodo potrebna, da sv. mašni daritvi, zlasti ob nedeljah in praznikih, vrnemo njen značaj kot skupno javno opravilo vseh navzočih vernikov. Dela v ta namen ne smemo prepuščati samo bodočim generacijam duhovnikov. Tudi mi moramo zavihati rokave ter storiti vse, kar v danih razmerah storiti moremo.

FILIP KAVČIČ